

Kardalus János

FARSANGBÚCSÚZTATÁS CSÍKMENASÁGON

A Fiság forrásvidékén Pottyond, Menaság és Újfalú tizeseiből kialakult Csíkmenaságon (Menaság) hagyományörző faluközösség él. Ennek tulajdonítható, hogy Menaságot a néptánc, a népdal és a népszokás egyik Hargita megyei forrásvidékének is nevezhetjük.

A népszokások közösséget megtartó ereje és a népi szokásokhoz kapcsolódó népi jogrendszer olyan hatást gyakorol még ma is az emberekre, hogy életvitelükben naponta érvényt szerez a falu rendtartása és annak meghatározó szerepe.

A legváltozatosabb színjátékszerű szokások Menaságon is a farsanghoz kapcsolódnak. Ennek kiemelkedő része a *farsangbúcsúztatás*, az ún. *húshagyi mulatozás*. (Leírásunk 1981-ben közölt adatokat tartalmaz.)

A farsangbúcsúztatás Menaságon három napig tart (vasárnap, hétfő, kedd). Előkészítése a húshagyo vasárnap előtti szombaton elkezdődik. A *legénygazda* vezetésével a fiatalok és a fiatal nősemberek, akik a mulatságok rendezőségét alkotják, szénagyűjtést rendeznek. Szekerekkel indulnak a falu végéről, külön-külön Pottyondon, Újfaluban és Menaságon, és minden olyan házhoz bekopognak, ahonnan részt vesznek a multságokon. A háziak tudják a szokást, és minden táncba menő részére nagy villa szénát adnak. A szénagyűjtés a multság anyagi alapjainak megerteremtését szolgálja. (Voltak olyan csiki falvak, ahol nem szénát, hanem fát, krumplit vagy gabonát gyűjtöttek.) A régi tízes beosztás szerint mindenik tízesből összegyűlt 2–3 szekér széna, amit a szervezők eladtak.

A rendező legények maguk közül leányhívókat neveznek ki, akik felvirágozott (meghívó) pálcával járják a leányos házakat, hívogatni a táncba. Ekkor a leányt a szülőktől elkéreztetik a háromnapos táncra. A táncbahívót *szószólónak* is nevezik, aki szokás szerint verses formába foglalt hívószöveget mond:

*Ünnepre virradtunk, farsangvasárnapra
vezetett csillagunk eme békés tájra.
Húshagyo vasárnap hétfőjén és keddjén
a mi táncházunkban nagy vigasság leszén.
Kedves leányukat engedjék el velünk.
Vigasztaló választ elvárjuk,
hogy utunkat másfelé folytassuk!*

A hívásra rendszerint az apa válaszolt:

*Köszönjük, jó öcsém, a megemlékezést,
aztán a becsület mindennél többet ér!
Elmehet veletek, de hiba ne legyen,
nehogy a rántásunk hamar odaégjen!*

A szószóló legény köszönő szavai:

*Nem lesz semmi baja hajadon lányuknak,
pártáját ne féltse, mert mi azt nem bántjuk.
Kétszer megforgatjuk és megbicegetjük,
kedden reggel szépen haza dőcögtetjük.*

A leány részéről az *igent* az a virág jelentette, amelyet a leányhívók pálcájára a meghívott kötött. A háromnapos multságba meghívtak minden leányt, aki arra érdemes. Azokat a lányokat, akik a falu közerkölcse ellen vétettek, nem hívták meg. Ha azok mégis megjelentek a táncmultságban, akkor a legények kimuzsikáltatták őket.

A szószólók vasárnap reggeltől délig befejezték a leányok meghívását. A leányok a legényekkel együtt, külön tízesenként összegyűltek, *kalákásokat* alkottak. Együtt mentek a vezető gazdához (*legénygazda*), tisztelegtek előtte, majd engedélyt (engedelmet) és bebocsájtást kértek a táncolóházba:

*Lovaink farkára felkötöttük a telet,
így érkezünk ide víg nótaszó mellett.
Mostani napokon nem hegyezünk zabot
Kedves, jó gazdánktól bebocsájtást kérünk,
hogy e három napon vigadozzon népünk.
Pottyondi kalaksis egy ökröt is hozott,
hogy Konc királynak lerója az adót.*

A vezető gazda válaszolt:

*Szállást a lovaknak, abrakot is adunk,
három napra pedig vendégül is látunk.
A tízesek káplári tartsanak itt rendet,
hamvas zacskó érjen felnőttest, gyermeket.*

Ezután kezdődött a vasárnap táncmultság, amely szokás szerint reggelig tartott. Természetesen a fiatalok mellett a fiatal házások és az idősebbek is egyaránt mulattak.

Hétfőn délután folytatódott a multság, amelyet *szénatáncnak* neveztek. A szénatáncra senki sem fizetett belépti díjat. Ide mindenki hivatalos volt, aki a szombati szénagyűjtésen szénát adott. Aki nem adott, az általában nem is ment a táncba.¹

A harmadik napon (kedden) a mulatozás színjátékos szokáselemekkel keveredett. Ez a farsang utolsó napja, amelyen a *mulatozás* és a *munka* az életvitelben felelseréli egymást, szimbolikusan „Cibere vajda legyőzi Konc királyt”.

A farsang, amely a köztudatban a mókázás, a szórakozás, a bőség időszaka, végéhez ér. Az utolsó mozzanata az elmaradhatatlan felvonulás, amely Menaságon az ún. *kalaksisokban*, azaz farsangi menetoszlopokban történt. Kedden a déli órákban kezdődött meg a falu utcáin.

A farsangvégi felvonulók egyben a farsangtemetés résztvevői. A menetben néhány kötött szerep mellett a résztvevők nagy többsége énekes, táncos fiatal, akik az utcán, amikor a farsangi menet megáll, énekelnek és táncolnak. Ez az esti táncba való toborozást is jelenti. Az ilyen hívogatás nem eredménytelen, mert a falu (tízes) lakóinak nagy része felsorakozik és részt vesz a keddi farsangi ceremónián.

A menetet a *káplárok* irányítják, ők tartják fenn a rendet. A káplárok szerepét nők, illetve asszonyok töltik be. Utánuk következik lóháton vagy gyalog az *indiánnak* öltözött *vezér*, valamint *néhány maszkos férfi* és *nő*. Ezután a kétkerekű taligán ülők csoportja következik. A taligát két férfi húzza, amit *lusták szekérének* neveznek. Ezt követi a lovas szekér vagy újabban lovas kocsis, amelyen két maszkos alak ül. A szekérre szalmát is tesznek, amiből megálláskor az utcán tüzet gyújtanak, és azt körültáncolják. A látványt kiegészíti egy fél szántalpra szerelt forgó szekérkerék s rajta a farsangot jelképező *szalmabábupár*, amelyet a szekér után kötnek, vagy két férfi húzza. A bábuk után közvetlen a *zenészek* mennek. Ezt követi a *táncosok* sora, a szervezett menetoszlop. Ez a csoport énekelve, táncolva verbuválja a falu népét a farsangi népszínhátékra. A menetet az *ökrös gazda* zárja, aki a feleségével együtt hajtogatja az eladó állatot.

Minden emberi alaknak és bábunak meghatározott játéka, öltözete, illetve szerepe van.

Vezér: Indiánnak öltözött, álarc nélküli alak, kezében (térképet) papírtkereszt tart. Időközben kinyitja azt, s a hollétéről és az irány meghatározásáról tájékozódik. Esetenként lóháton megy s hátrafelé fordulva (fordítva) ül a lovon. Létrával ül a lóra. Nem előre, hanem az utána vonuló menetre tekint. Vezeti az éneklést, megállítja vagy indítja a farsangi menetet.

Káplár: Több alak is lehet, akik a rendfenntartók szerepét töltik be. Emellett a böjt hírnökei, mert kezükben karóba húzott sóskáposztát

Farsangi menet. Csíkmenaság 1985. Fotó: Pozsony Ferenc

Farsangi szekér szalmaembereket vontat. Csíkmenaság 1985.
Fotó: Pozsony Ferenc

A zsidóveccsernye. Csikmenaság 1985. Foto. Pozsony Ferenc

fitogatnak, azzal fenyegetik a rendbontókat. Öltözetük nyárias, csipkés, városias. A vezér körül mozognak.

Vénleányok: Több álarcos, napszemüveges alak, akik a köztudatban Menaságon a „falu csúfjai”. Ezek különböző vénleányokra (vénkisasszonyokra) jellemző öltözetben (kalap, vállkendő, hosszú ruha, kesztyű, napernyő) és csipkediszekkel tele vonulnak fel. Szerepkörük a vezér körüli tetszelgésben merül ki. Ha a táncra kerül a sor, éppen úgy járják ők is, mint a többiek, és hajlandók a nézők közül is táncospartner választani.

Kíséret: Népviseletbe öltözött, meghatározatlan számú résztvevő. A kucsmájukat felszalagozzák vagy kifordítják. Ők biztosítják a jó hangulatot és vontatják a bábupár és a lusták szekereit. Ezt régen lóval vagy ökörrel húzták. A kíséretben is vannak, akik nyársra húzott savanyúkáposztát fitogatnak.

Bábupár: A menasági menetben a szántalpon vontatott bábupár képezi a tél (a farsang) szimbólumát, amelyet jelképesen eltemetnek (elégetnek). Ezeket úgy szerkesztik össze, hogy menet közben forogjon a kerék, rajta pedig a bábuk „keringőznek” (táncot utánoznak), ami igen látványos, humoros és sajátos eleme a menasági farsangvégi menetnek.

Lusták szekere: A farsangi menet szatirikus (csúfoló) betétje. Aki erre kerül, az „csak egy lépésre áll az elveszéstől”. Persze a vidámság kedvéért mindig kerül egy vagy több vállalkozó, aki felül rá, de a valóságban szorgalmas ember. Századunk első évtizedeiben a *lusták szekere*t még parodisztikusabban szerkesztették meg: a lovak (ökrök) nem vontatták, hanem taszították azt. Tehát fordítva ment, elől a szekér, hátul a ló vagy az ökör.

Ökör: Egyetlen szerepkörrel felruházott állatfigura. Szelíd külsejű, sovány, gyenge állat, amelyet a gazda lépten-nyomon dicsér és eladásra ajánl. Parodikus párbeszéd alakul ki körülötte, míg el nem jön a vásár pillanata.

A játék úgy alakul ki, hogy az ökröt érdekes, játékszerű jelenetek közepette a ceremónia vége felé éppen a vezér vásárolja meg. Ekkor leütik és mint egy áldozatot szimbolikusan elfogyasztják. Az ökör „feláldozása” a farsangi színjáték kiemelkedő mozzanata. Utána a táncos bábupár kerül sorra. Elkísérik a falu (tízes) végéig, ahol elégetik. A bábuk elégetése ének és tánc közepette történik, ami a farsang temetésének a végét jelenti.

Menaságon napjainkban csak egy farsangi menetszlopot alkotnak, amely Pottyondról indul, és a menasági templomig megy. A század elején minden tízesből kitelt a *kalaksis*, és azok Menaságon találkoztak össze. Ott megálltak, fogadták őket a falu vezetői, megadták a tiszteletet, és felhívták figyelmüket a rend fenntartására. A *kalaksisok* nem olvadtak egybe, hanem mindenik visszament saját tízesébe, ahol külön folytatta a farsangtemetési színjátékot.

Este az egész falu népe összegyűlt a kultúrotthonba (táncolóházba, népházba), és folytatódott a tánc. Csak éjfélkor ért véget a vigadozás, amelyet népi színjátékos, parodikus jelenettel fejeztek be.

Éjfélkor a férfiak kifordítják kucsmáikat, bőrbéléses kabátjaikat, s a népház közepén szembefordulva egymással, hosszában két sort alkotnak. Egyik lábukra letérdelnek. Ekkor kezdődik az ún. *zsidóvecsernye*. Ez tehát Konc király és Cibere vajda küzdelme után a Cibere vajdához való csatlakozást jelenti. Ezzel tudomásul veszik a mulatozás végét. Szertartáshoz illő csendben a vezető (az indiánnak öltözött vezér) a zsidóvecsernye szövegének mondásába kezd, amelyet a férfiak letérdelve utána mormolnak:

*Mondá Szent Atyánk egykor Szent Mihálynak,
Hozzon egy urat, urak országából.*

– mormolás (ismétlés)

*Nosza hát, Szent Atyám, mondd el a jeleket.
Miről ismerem fel a grófi feleket?*

– mormolás (ismétlés)

*Taknyos orr, görbe láb, harisnya, cipellő,
Ing, rajta bugyogó, csúnya rongy és szellő.*

– mormolás (ismétlés)

*El is ment Szent Mihály Burkus országába,
Rá is talált Bécsben a grófi csárdára.*

– mormolás (ismétlés)

*No, úri barátom, menjünk mennyországba,
Megmutatom neked, hol az isten háza.*

– mormolás (ismétlés)

*Ich, veis nix habinix, nem menyek én oda,
Tata ment pokolba, én is menyek oda.*

– mormolás (ismétlés)

*Megfogá Szent Mihály a gróf úr szakállát,
Vitte az ég felé, mint holló a fiát.*

– mormolás (ismétlés)

*Nosza hát, Szent Atyám, én urat nem hoztam,
A nagy fáradságom sikertelen vala.*

– mormolás (ismétlés)

*Vörös szakála itt van a kezemben,
És a kehes urat az ördög elvitte!*

– mormolás (ismétlés)

(Tovább kórusban mondják)

*Uram, őrizz meg:
hosszúláb földektől,
csapásos kertektől,
nagy szarvú ökröktől,
vasas taligától,
vastag szalonnától,
vénasszonyok szájától,
fortélyos lótól,
huncut feleségtől!*

Mind a zsidóvecsernye szövege, mind pedig a ceremónia érdekes népi paródia. Elemei a legkülönbözőbb forrásokból valók.

A menasági farsangvégi felvonulásban, akárcsak Kászonban, megjelenik az egyetlen állatfigura: az ökör. A ma élő adatközlők egyike sem tud magyarázatot adni az ökör jelenlétéről.

Legvalószínűbb, hogy az ősi állatáldozat motívumával van kapcsolatban. A szószóló utal is erre a gondolatra. „*Pottyondi kalaksis egy ökröt is hozott, / hogy Konc királynak lerója az adót.*” Tehát tisztelgésről van szó áldozathozatallal. Ennek az ősi motívumnak a mai szokásmodellben csak egyszerű, kevésbé tudatosult formája, cselekménye van jelen. A feláldozott állatot a farsangolók fogyasztják el szimbolikusan. Tűzre csak a farsangi mulatozások jelképe, a táncos bábupár kerül. A tűz itt is bizonyos értelemben a rossz szellem, a túlhaladott állapotok teljes felszámolását jelképezi.

Adatközlők:

1. Bors Julianna (1923), Csíkmenaság
2. Bors Lajos (1917), Csíkmenaság

